

RECENT ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN VLAAMS-BRABANT 2019

VLAAMS-
BRABANT

In 2019 ging Vlaams-Brabant de samenwerking aan met de andere Vlaamse provincies om van de Archeologiedagen een vaste waarde te maken. Het werd een succes: liefst 27.000 bezoekers proefden tijdens ruim 100 activiteiten van archeologie. Je leest er in deze brochure meer over. En noteer alvast 29, 30 en 31 mei 2020 in je agenda voor de volgende editie!

Intussen werkten we hard voort aan de nieuwe stek voor het Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant. De hele collectie verhuisde naar een andere loods op de PIVO-site. Momenteel wordt de laatste hand gelegd aan de vernieuwde inrichting.

Achter de schermen gingen we op zoek naar een manier om eigenaars te ondersteunen bij het onderhoud en het beheer van archeologische sites. We kozen voor een systeem van subsidies voor beheer van onroerend erfgoed. Dat bewees zijn nut al voor niet-beschermde monumenten en klein historisch erfgoed. Openbare besturen kunnen al langer advies vragen aan onze Monumentenwacht. Nu kunnen ze ook rekenen op een financiële stimulans om ons archeologische verleden in situ te koesteren.

Tom Dehaene
Gedeputeerde voor erfgoed
Provincie Vlaams-Brabant

INHOUD

4

Archeologische site langs de Zenne in Huizingen. Graven in het neerhof van Neerdorp.

6

De Archeologie-dagen in beeld.

8

Een landmark op de Hermansheuvel in Assent.

10

Steentijd in het Hageland. Een interview met amateurarcheologen Ad Gommers en Robert De Cock.

12

Romeinse vondsten aan de Bosbeek in Leerbeek. Een houten kelder en stenen fundamente.

15

Ensemble Lelieboomgaarden krijgt tweede leven.

16

De 14de-eeuwse stadsuitbreiding van Halle.

19

Provinciale steun voor niet-beschermden archeologische sites.

20

Waken over ons onzichtbare erfgoed. Interview met Monumentenwacht archeologie Nele Goeminne.

22

Opgraving in Heverlee. Een archeologische blik op het oude gehucht Vinkenbosch.

24

Onder de Sint-Hubertuskapel in Tervuren.

26

Toevallige vondsten.

30

Vissenaken De Uilenboom.

32

Archeologische onderzoeken op De Schotelman in Kortenberg. Musketkogels en Romeinse munten.

35

Ons depot is verhuisd.

Archeologische site langs de Zenne in Huizingen

GRAVEN IN HET NEERHOF VAN NEERDORP

Dominick Van den Notelaer

Van de 5de tot de 15de eeuw verzezen tussen Halle en Brussel een hele reeks versterkingen langs de Zenne. Deze 'Zenneborchten' beschermden de rivier als belangrijke handelsroute. De motte van Neerdorp had een belangrijke functie: ze was de laatste borcht aan de neerloop van de Molenbeek en lag heel centraal tussen de Zenneborchten in. De motte groeide dan ook uit tot een heus kasteel.

SPOREN UIT DE STEENTIJD

De archeologen van het Vlaams Erfgoed Centrum kregen de kans om een deel van deze motte op te graven. Hun plangebied bevond zich net ten zuiden van de eigenlijke burcht, in het neerhof van de motte. De vondsten die ze deden, gaan veel verder terug in de tijd dan verwacht: in middeleeuwse kuilen vonden ze stenen werktuigen uit het laatmesolithicum en het middenneolithicum. Omdat de oorspronkelijke bodem vergraven was, vonden ze in situ geen artefacten uit deze periodes. Toch tonen de vondsten in de kuilen dat er ook in de steentijd al activiteit was op deze plaats.

Ze vonden ook Romeinse dakpannen en een crematiegraf, maar voorts vonden ze geen Romeinse sporen. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen of de Romeinse dakpannen zwerfmateriaal waren van een nabijgelegen Romeinse villa of dat ze als bouwmetaal gerecupereerd werden in de bouw van het mottekasteel.

KUILEN

De meeste archeologische sporen bestaan uit kuilen, en slechts weinig paalsporen. De enige plattegronden die de onderzoekers konden herkennen, waren twee kleine bijgebouwen. Het lijkt erop dat de opgravingsplaats ooit een ambachtelijke zone was. Op het historische kaartmateriaal uit de achttiende en negentiende eeuw zien we dat de bewoningskern van Neerdorp zich toen ten westen van het kasteel bevond. De bijgebouwen en de opstelling dateren dus vermoedelijk uit de feodale periode.

Uit een deel van de kuilen werd leem gewonnen, de functie van de overige kuilen is moeilijk te bepalen. Meer natuurwetenschappelijk onderzoek kan een beter beeld opleveren van de functie en de ambachtelijke activiteiten op het terrein.

GRACHT

De archeologen legden de resten van een brede, diepe gracht bloot. Het

gaat om een buitenste gracht die ook te zien is op kaarten uit de achttiende en negentiende eeuw. Het is moeilijk om de gracht te dateren omdat het vondstmateriaal schaars is. Misschien kan een ¹⁴C-datering van een houtskoolrijke laag op de bodem uitsluitsel bieden.

WATERPUT

In het midden van de opgravingsplaats vonden de archeologen een waterput. Die was gebouwd met onregelmatige blokken natuursteen waarop soms nog restanten van kalkmortel te zien waren. Wellicht werden ze gerecupereerd van een oudere constructie, zoals een afgebroken deel van het kasteel.

De natuurstenen kern van de waterput was gefundeerd op dikke houten balken. Er werden geen vondsten gedaan in de kern of de insteek van de put. Daarom zal een mix van dendrochronologie en ¹⁴C-datering de waterput dateren.

KWALITEITSVOL KERAMIEK

Het vondstmateriaal bestaat voornamelijk uit aardewerk van de 10de tot de 13de eeuw. Dat is ook de periode dat de mottekastelen in de regio werden gebouwd. Het keramiek was van een hoogstaande kwaliteit, in tegenstelling tot vondsten uit meer rurale sites uit dezelfde periode in de regio. Zo kwamen onder meer lokale imitaties van Rijnlands roodbeschilderd aardewerk voor. Vaak werden er versieringen aangebracht met een radstempel. De hoge kwaliteit is een weerspiegeling van de positie die de mottecomplexen innamen in het feodale politieke en economische landschap. ■

Het plangebied aangeduid op de Vandermaelenkaart (1846). Deze kaart toont de twee omgrachtingen en de bewoning die zich ten westen van het kasteel situeert.

DE ARCHEOLOGIEDAGEN IN BEELD

Veel verwonderde en enthousiaste blikken tijdens de Archeologiedagen op 14, 15 en 16 juni. Het werden drie boeiende dagen vol opgravingen, speurtochten, tentoonstellingen, games, wandelingen en veel meer. In heel Vlaanderen zakten 27.000 bezoekers af naar één van de 100 activiteiten. De Archeologiedagen in Vlaams-Brabant, een terugblik in foto's!

VRIJDAG 14/6 8 UUR selfie na de speeddate

Een speeddate met het onlangs verhuisde Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant, met een koffiekoek erbij en een selfie nadien.

VRIJDAG 14/6 11 UUR de nieuwe generatie archeologen staat klaar

De enthousiaste klas van juf Karin ontdekte wat er allemaal in een erfgoeddepot gebeurt. Hoe verpak je een vondst? Hoe zoek je een artefact op met de computer? De nieuwe generatie archeologen is er klaar voor.

© KU Leuven

VRIJDAG 14/6 16 UUR oog in oog met een Romein

De KU Leuven toonde hoe haar onderzoekers de geheimen van de antieke Turkse stad Sagalassos blootlegden. Van de gezondheid tot eetgewoonten, van de haarmode tot de begravingspraktijken van de bewoners.

© IOED WinAr

ZATERDAG 15/6 16 UUR spelen in de teletijdmachine

Ravotten op de officiële opening van een gloednieuwe speeltuin, waarvan de speeltoestellen doen denken aan de hutkommen die hier in Rotselaar in 2016 in de ondergrond ontdekt werden. In die kommen vonden archeologen een groot aantal molenstenen.

© vzw Agilas

ZATERDAG 15/6 20.30 UUR archeologie @ night

Een rondleiding in het Erfgoed Museum Asse. 'Kan ik hier als vrijwilliger helpen?', wilde één van de enthousiaste jongeren weten.

ZONDAG 16/6 10 UUR wandelschoenen aan!

Een zondagse wandeling door het verleden van Oud-Heverlee. De tocht vertrok aan het Zoet water en ging langs grafheuvels uit de bronstijd, middeleeuwse bosontginning en meer verrassende haltes.

► KOM JE VOLGEND JAAR OOK?

Noteer dan alvast **29, 30 en 31 mei 2020** in je agenda. Volg de voorbereidingen op www.archeologiedagen.be of via onze **Facebookpagina**.

ZATERDAG 15/6 10 UUR **archeologie en gamen, de perfecte combinatie**

Een spelletje RoMinecraft - Romeinen en Minecraft - in Dilbeek. De Romeinse villa die hier werd opgegraven, kwam virtueel tot leven.

ZATERDAG 15/6 12 UUR **picknick in de boomgaard**

Eerst picknicken in de boomgaard en dan een rondleiding op de archeologische site aan de abdij van Vlierbeek. Kinderen konden intussen als echte archeologen de handen uit de mouwen steken.

ZATERDAG 15/6 11 UUR **bij de steenhouwer op bezoek**

Een rondleiding in het Prinsenkasteel in Grimbergen en een demonstratie van een echte steenhouwer. De ambachtsman toonde hoe je met middeleeuwse technieken een steen bewerkt. Kinderen en volwassenen konden hun kracht meten en stenen verslepen. Moelijker dan gedacht.

ZONDAG 16/6 14 UUR **tablet in het Nederlands of Engels**

Je eigen tablet maken? In Kortenberg lukte het, maar het ging wel om een Romeins schrijftablet. Die heeft minder functies dan de moderne tabletvariant, maar de kinderen vulden er wel een boeiende namiddag mee.

© IOED Pajottenland en Zennevallei

ZONDAG 16/6 15.30 UUR **Bruegel en archeologie**

Welke archeologische objecten kan je vinden in de meesterwerken 'Triomf van de dood' en 'Boerenbruiloft' van Pieter Bruegel? Dat konden de deelnemers ontdekken op de tentoonstelling 'Uit Bruegel gegrepen. Objecten van bij ons'.

© Hagok

ZONDAG 16/6 17 UUR **De Heerlyckheid van Roost**

In het park Heerlyckheid van Roost in Haacht konden bezoekers de unieke poortdonjon bewonderen tijdens een rondleiding. De kinderen leefden zich uit op de speeltoren.

EEN LANDMARK OP DE HERMANSHEUVEL

De Wierden
FOTOGRAFIE DAVID BERTHELE

Veerle Lauwers

De Hermansheuvel in Assent is al sinds de jaren 1950 een populaire vindplaats. Amateur-archeologen verzamelden er naar schatting 20.000 tot 100.000 artefacten. Vooral uit de middenneolithische Michelsbergcultuur. Andere vondsten dateren uit de latere ijzertijd, uit de Romeinse tijd of de vroege middeleeuwen, maar heel veel zijn er dat niet.

ONDERZOEK KU LEUVEN

De vondsten uit het middenneolithische trokken de aandacht van professoren Vermeersch en Casseyas van de KU Leuven. In 1971 en 1992 voerden ze een verkennend onderzoek uit. In 2004 en 2005 kreeg dat onderzoek een vervolg en maakten twee andere onderzoekers - Lodewijckx en Pelerin - luchtfoto's. Op die foto's was een dubbele gracht te zien die het zuidwestelijke deel van de Hermansheuvel afsloot van de rest van het plateau. Het wijst op een aardwerk, een door grachten en omheiningen afgebakend terrein. Kenmerkend voor de Michelsbergcultuur.

Het archeologisch adviesbureau RAAP bestudeerde in 2011 de aard, de datering en de toestand van de archeologische sporen ter hoogte van de dubbele gracht. De opdracht kwam van het Agentschap Onroerend Erfgoed. De studie dient als basis voor de bescherming van de site.

DE VONDSTEN

Aardwerk

Een aardwerk is een terrein van enkele tot wel honderd hectare groot, omringd door grachten met wallen en omheiningen. Aardwerken liggen op een hoog punt in het landschap en worden doorgaans aan enkele zijden begrensd door een steile helling. Waar de walstructuur onderbroken is, worden meestal veel vondsten gedaan: nederzettingafval, maar ook potten, schedels en hoorns van runderen, dierskeletten en zelfs menselijke resten. Ze worden gelinkt aan de Michelsbergcultuur. Dat is gebleken in Assent maar ook al tijdens onderzoeken van vindplaatsen in Mayen (1910) en Umitz (1935-1947).

Waarvoor dienden aardwerken?

Een versterkte nederzetting? Een veekraal of een marktplaats? Een

politieke bijeenkomstplaats? Religie? Er is tot vandaag nog geen consensus over de functie. Het valt wel op dat aardwerken ontbreken in regio's waar de Michelsbergcultuur pas later haar intrede doet. Dat voedt de hypothese dat zich alleen op de pioniersnederzettingen centrale plaatsen in de vorm van aardwerken ontwikkelden. De aanleg was een intensief werk dat gemakkelijker door een grote groep kon gebeuren dan door kleinere gemeenschappen. Mogelijk hadden aardwerken een functie voor een heel netwerk van gemeenschappen.

Volgens sommigen bestond het nederzettingssysteem van de Michelsbergcultuur uit niet-versterkte nederzettingen van enkele gegroepeerde of geïsoleerde boerderijen, geclusterd in territoria. In elk territorium was er dan een tijdelijk kamp of een satelliet-site die korte tijd gebruikt werd. Het waren plekken van bovenregionaal belang. De typische landschappelijke ligging, de spreiding in het Michelsberggebied en de zware aanleg ervan zouden deze hypothese bevestigen. Maar wat dan met regio's als de Kempen of Zuid-Nederland, waar wel veel vindplaatsen van de Michelsbergcultuur zijn maar

nauwelijks aardwerken? Is dat omdat er geen geschikte platen waren om aardwerken aan te leggen? Of waren er andere redenen? Vandaag zijn er 121 aardwerken gekend: 96 in Duitsland, 14 in Frankrijk, 9 in België, 1 in Tsjechië en 1 in Nederland.

Werktuigen: vuurstenen

Bij vuurstenen moet je een onderscheid maken tussen gemijnde en niet-gemijnde vuurstenen. Je hebt enerzijds de gebruiksklare afslagen, klingen en (halffabricaten van) bijlen die uit vuursteenmijnen komen en over grote afstanden werden verspreid en verdeeld. En anderzijds heb je de vuursteenknollen die niet uit mijnen komen maar lokaal werden verwerkt.

Vuurstenen worden op elke Michelsbergsite gevonden. Soms enkele honderden tot vele duizenden. Het gaat veelal om gemijnde vuursteen als spitsklingen, macrolitische schrabbers en gepolijste bijlen. Dat wijst op intensieve contacten met de vuursteenmijnen. De schrabbers werden na intensief gebruik weggegooid, vaak gebroken en versleten. Sikkelmesjes zijn er doorgaans niet, dat kan wijzen op het belang van de veeteelt. Ook bijlen, klopstenen en maalstenen in hardsteen worden gevonden.

In het Hageland werden vooral vuurstenen van het type Rijckholt, lichtgrijs Belgisch (Haspengouw) en Valkenburgvuursteen gebruikt. Ook gerolde vuursteen kwam er uit de ondergrond.

Aardewerk

De meest herkenbare vorm van aardewerk in de Michelsbergcultuur is die van de tulpbeker: een grote kruik met doorboorde knobbeloren en voorraadpotten met omgeslagen randen en besmeerd oppervlak. Het aardewerk is meestal goed gepolijst en heeft daardoor een karakteristiek uiterlijk van gehamerd leer.

Het aardewerk werd gemaakt met een rolobbouwtechniek en er werd vaak gebroken vuursteen aan de klei toegevoegd. De relatief dunne wanden en de goed gegladde of licht gepolijste oppervlakken wijzen op een verzorgde constructie en afwerking. De baktemperatuur was overwegend laag.

De structuur van de scherven wijst erop dat er gereduceerd gebakken werd: in goed afgesloten, zuurstof-arme ovens waardoor de koolstof de omgeving niet kan verlaten en het aardewerk donker kleurt. De afkoeling gebeurde in de open lucht.

LANDMARK

Het hedendaags kunstwerk op de Hermansheuvel verwijst naar de archeologische vondsten uit de Michelsbergcultuur. Het abstracte werk in cortenstaal toont een persoon die een boom kapt, een tulpbeker en een silexsteen. Er is ook een rustbankje in het kunstwerk verwerkt. Op een plaat naast het werk staat een gedicht van dorpsdichteres Ina Stabergh. Je vindt er ook een QR-code die linkt naar een website met meer informatie over de vondsten en de Michelsbergcultuur. ■

HERMANSHEUVEL

Even wil ik vogel zijn en met open vleugels zweven
boven de Hermansheuvel, 6000 jaar terug.
Het zijn de heuvels die de verhalen vertellen
van de schepping en haar diepgravend verleden.
De geheimen die zij eeuwenlang bewaarden,

fluisteren zij doorheen de aarde en de stenen.
Met ontelbare handen groeven mensen grachten
rond de heuvel. Mogelijk om wolven op afstand
te houden en hemelwater op te slaan of hun goden
te eren met zicht in een cirkel rondom. De gedolven

aarde stapelden zij tot veilige wallen rond die plaats.
Met bijlen kaptten zij bomen uit het oerbos voor palissaden
rond hun domein. De aarde werd omgewoeld om graan,
vlas en linzen te zaaien als voedsel, ook voor de dieren.
Van steen op steen en met tondelzwam maakten zij vuur

en kaptten pijlpunten om te jagen en schrabbers om huiden
proper te maken en te gebruiken als deken of jas. Voor
elke vraag vonden zij een antwoord in de natuur. Aarde,
lucht en water waren bondgenoten met eerbied behandeld.
Zien hoe 70 jaar geleden een vader en een zoon op de fiets,

en andere pioniers, op stenenjacht gaan en schoonheid vinden
in vuurstenenvormen en scherven aardewerk.
Even leven zoals jagers, vissers en landbouwers
in de Michelsbergcultuur
tot bij de oevers van de Begijnenbeek.

Ina Stabergh

MEER LEZEN?

X. Van Dijck, 2011, Studieopdracht naar een archeologische evaluatie en waardering van de midden-neolithische site Assent Hermansheuvel (RAAP rapport 2435) Weesp.

STEENTIJD IN HET HAGELAND

INTERVIEW MET...

AMATEURARCHEOLOGEN AD GOMMERS EN ROBERT DE COCK

Laarzen aan en heel geduldig de omgeploegde velden afstruinen, de blik naar beneden gericht, op zoek naar sporen uit het verre verleden. Amateurarcheologen Ad Gommers (75) en Robert De Cock (68) uit Bekkevoort verzamelden kasten vol pijlpunten, schrabben, bijlen en scherven die de geschiedenis van het Hageland vertellen.

”

Er liggen fantastische dingen onder onze voeten.

Hoe zijn jullie in de ban van de archeologie geraakt?

Ad: “Goh, als kind verzamelde ik al stenen en ertsen. Mijn oom werkte in de haven en bracht af en toe mooie ertsen mee. Toen ik trouwde en hier in Bekkevoort kwam wonen, hoorde ik dat er op ons perceel een stenen bijl was gevonden. Ook achter onze woning werden allerlei artefacten gevonden, dat maakte me enthousiast om ook zelf te gaan zoeken.”

Robert: “Als kind zag ik hoe meester Claes, de hoofdonderwijzer van het Sint-Jan Berchmanscollege en fervent amateurarcheoloog, in de velden op zoek ging. Dat wilde ik ook. Ooit heb ik zelfs een fragment van een bijl gevonden. Meester Claes heeft het gekocht voor 20 frank. Als volwassene bleef ik geboeid door alles wat in de ondergrond te vinden was.”

Hoe zoeken jullie? Met spade en metaaldetector?

Ad: “Nee, hoor. Gewoon de grond

afspeuren naar interessante stenen. Als de boeren de velden geploegd hebben, na een regenbui. Dan heeft de regen de aarde een beetje weggespoeld zodat je de steentjes goed kan zien. We herkennen de bewerkte stukjes silex of het kwartsiet van Wommersom meteen dankzij de veertig jaar ervaring die we hebben.”

Robert: “Een pijlpunt of een bijl? Dat herkent iedereen. Maar wie herkent de schrabbers? Ons ontgaat niets meer.”

Hoe weten jullie waar jullie moeten zoeken?

Robert: “In 1976 doceerde professor Pierre Vermeersch van de KU Leuven met een studie over de steentijd in het Hageland. Daarin stonden alle interessante vindplaatsen, dus wisten we waar te zoeken. Het was een uitgangspunt maar intussen hebben we op nog veel meer locaties vondsten gedaan. We houden die vindplaatsen netjes bij en gebruiken daarbij dezelfde nummering als professor Vermeersch.”

Ad: “Akkers aan de oevers van de rivieren, waar je lichte verhogingen vindt, dat zijn de interessantste

plekken om vondsten uit het mesolithicum te doen. Toen een boer hier niet heel ver vandaan zo’n weiland omploegde, hebben we fantastische dingen gevonden. Dozen en dozen vol.”

”

De tijd van de grote vondsten lijkt voorbij. Dat heeft veel te maken met de manier waarop er vandaag aan landbouw wordt gedaan.

Vinden jullie ook vandaag nog nieuwe sites?

Robert: “Ja hoor, maar de tijd van de grote vondsten lijkt voorbij. Dat heeft veel te maken met de manier waarop er vandaag aan landbouw wordt gedaan. Boeren zijn verplicht hun akker in te zaaien om erosie te vermijden. Vroeger bleef een akker soms een hele winter omgeploegd liggen, waardoor de regen veel meer tijd kreeg om het bovenste laagje aarde weg te wassen.”

Wat was jullie meest interessante vindplaats in het Hageland?

Robert: "Op de Delberg in Bekkevoort vonden we artefacten van de Blicquy-groep. Die cultuur is ongeveer even oud als de Bandkeramiek (+/- 7000 jaar oud, red.) en de vondsten worden vooral in de provincie Namen gedaan. Wij hebben hier in Bekkevoort de meeste noordelijke sporen gevonden."

Ad haalt er enkele artefacten bij: fijn afgewerkte restanten van een armband.

Ad: "Voor zulke armbanden van leisteen was de Blicquy-groep bekend. De vondst wijst erop dat ze de leisteen hier ter plaatse hebben bewerkt, vermoedelijk met vuursteen. Een titanenwerkje. We hebben de vondst louter toevallig gedaan op een omgeploegd veld. De KU Leuven heeft er nadien extra opgravingen gedaan. Wij zijn de ogen van de onderzoekers. Professor Vermeersch zegt ons altijd: vooral blijven zoeken."

Wat is jullie meest interessante vondst?

Ad: "Zie je die vaas op de kast? Mijn vrouw heeft ze gerestaureerd. We vonden ze in Webbekom. Tijdens de aanleg van een ringdijk in het Webbekoms Broek is daar enorm veel materiaal naar boven gekomen. Restanten uit de steentijd, uit de Romeinse tijd, uit de middeleeuwen. De vaasscherven dateren allicht uit de Romeinse tijd. Ook dit gekleurde glas werd er gevonden. Er moet ooit dus een rijke familie gewoond hebben.

Het zou me niet verbazen als de kerk van Webbekom op de restanten van een Romeinse villa werd gebouwd."

In Bekkevoort vond Ad een bronzen sikkeltje. "Een dubbelknopsikkeltje, dat met twee knoppen vastgemaakt werd aan het handvat. Ik denk dat dit het enige exemplaar is dat in ons land werd gevonden. Het dateert uit de midden-bronstijd, zo'n 1500 jaar voor Christus. Wie heeft dit ooit gemaakt en gebruikt? Boeiende vragen, toch?"

Waarom zoeken jullie in het Hageland? Is dit zo'n interessante streek voor archeologen?

Robert: "Het is het boeiendst als je de geschiedenis van je eigen streek kan ontdekken. Bovendien zijn alle sites gemengde ensembles, dat betekent dat we er vondsten doen uit verschillende tijden. Met soms duizenden jaren tussen. Er hebben dus altijd mensen gewoond in het Hageland."

Zoals de Hermansheuvel in Bekkevoort. Een beroemde vindplaats van de Michelsbergcultuur maar ook van latere tijden.

Robert: "Ja, het aardwerk (een structuur met grachten en afsluitingen rond, red.) van de Michelsbergcultuur was er ook nog toen de mensen die het aangelegd hebben al weg waren. Dat had allicht een aantrekkingskracht op de toekomstige bewoners."

De vondsten uit de Michelsbergcultuur waren massaal.

Robert: "Absoluut! Ik denk dat als

je alle vondsten van de amateurarcheologen en onderzoekers zou samenleggen, je wel aan 50.000 tot 100.000 stuks komt. Bijna allemaal silex, werktuigen van vuursteen."

Wat gebeurt er met die vondsten? Wat doen jullie ermee?

Robert: "Voorlopig geniet ik er nog volop van. Maar wat gebeurt er later mee? Geen idee. Veel collecties zijn verdwenen door de jaren heen. De uitgebreide collectie van meester Claes schonk hij aan de stad Diest, maar wat er nadien mee is gebeurd, is onduidelijk."

”

De kans is klein dat ik een vuistbijl vind, maar ze bestaat.

Wat zouden jullie nog graag willen vinden?

Robert: "Een vuistbijl. Van de 100.000 stukken die wij samen hebben gevonden, komen er misschien 50 uit het paleolithicum, de oude steentijd. De kans is klein dat ik een vuistbijl vind, maar ze bestaat. Ooit is er eentje gevonden in Gelrode, dus waarom niet in Bekkevoort?" ■

Romeinse vondsten
aan de Bosbeek in Leerbeek

EEN HOUTEN KELDER EN STENEN FUNDAMENTEN

Peter Hazen

Het vrijleggen van de balken van de houten kelder

Archeologen van het Vlaams Erfgoed Centrum gingen in november 2017 aan de slag aan de Bosbeek in Leerbeek. In een gebied van bijna een hectare groot ontdekten ze een deel van een Romeins villadomein, een houten kelder en verschillende boerderijen. De opgraving vond plaats in opdracht van de Gewestelijke Maatschappij voor Volkshuisvesting, met subsidie van de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen.

DE HOUTEN KELDER

Ten noorden van de Bosbeek vonden de archeologen bijzonder veel grondsporen. Die wijzen op een intensieve bewoning in de Romeinse periode en de middeleeuwen. Heel centraal stootten ze op een omvangrijk spoor, van ongeveer 8 op 6 meter. Ze vermoedden aanvankelijk dat het om een waterput of een verdiept stalgedeelte (potstal) van een boerderij ging. Maar hun verbazing was groot toen ze op een diepte van een meter een houten constructie van balken vonden. Geen waterput of stal dus, maar wat was het dan wel?

De houten constructie bestond voornamelijk uit funderingsbalken, waarop waarschijnlijk een plankenvloer bevestigd was. De balken werden

zonder verbinding aan elkaar gelegd. Van de opgaande wand vonden de archeologen geen houtresten. Ze vonden wel donkere verkleuringen die aangeven dat de wand uit verticale balken bestond die aan de binnenzijde waren afgedekt met planken. Aan de noordzijde van de ruimte wezen resten van horizontale balkjes en plankfragmenten op een trap. Op een trede waren druksporen te zien, allicht slijtage van het traplopen.

ROMEINSE PERIODE

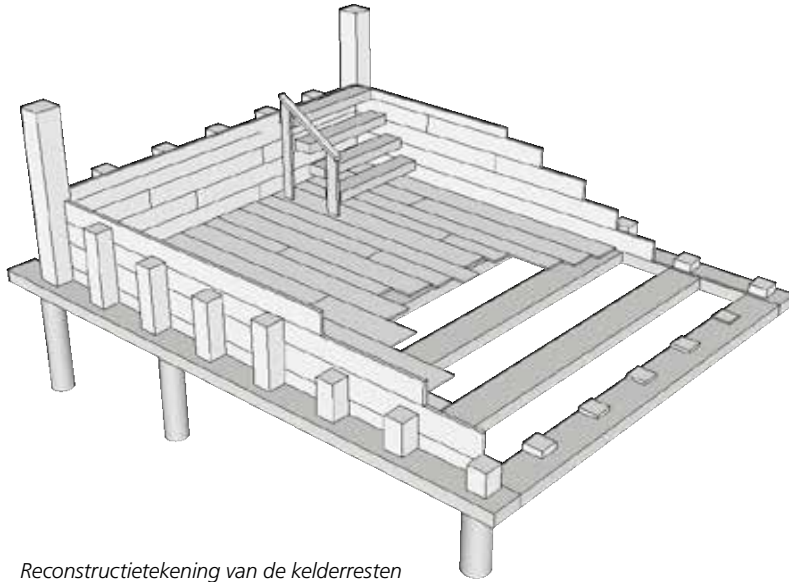
De fundering van de constructie was 5,4 op 4,2 m groot en rustte in het laagstgelegen deel op enkele aangepunte palen. Die palen moesten vermoedelijk voorkomen dat het frame de helling af zou glijden of dieper in de ondergrond zou wegzakken.

De onderzoekers vonden alleen eikenhout. Geen van de constructie-elementen bleek geschikt voor dendrochronologisch onderzoek. De ¹⁴C-dateringen op 2 eiken palen en het aanwezige aardewerk maken duidelijk dat de kelder aan het einde van de 1ste of begin van de 2de eeuw is aangelegd, en in gebruik was tot ongeveer het einde van de 2de eeuw n. C., de midden-Romeinse tijd dus.

GRAANOPSLAG

Waarvoor diende de kelderconstructie? Er zijn verschillende voorbeelden gekend van verdiepte, Romeinse structuren. Zoals hutkommen, opslagkelders en pakhuizen (horrea). Meestal was een verdiept gebouw bedoeld om etenswaren koel op te slaan, voor een ambacht als weven, of om werken uit te voeren waarbij een gecontroleerde temperatuur nodig was.

Omdat er in de gevonden ruimte een houten vloer was, rijst het vermoeden dat de constructie werd gebruikt als opslagruimte voor bederfelijke waar. In de macrobotanische monsters zijn resten van spelttarwe aangetroffen, en de onderzoekers vonden ook een

Reconstructietekening van de kelderresten

aanzienlijke hoeveelheid aarspilfragmenten. Dat kan betekenen dat hier half bewerkte korrels en korenaren werden gestockeerd. De gevonden maalsteenfragmenten ondersteunen de theorie dat het graan ter plekke werd gemaal.

STENEN FUNDAMENTEN

Ten zuiden van de Bosbeek vonden de archeologen stenen fundamenten van een gebouw. Het vooronderzoek bracht al aan het licht dat er een stenen structuur was, maar de opbouw bleek nog complexer dan de onderzoekers aanvankelijk dachten. Met meerdere bouwfases, steenkuilen en een fundamentsgreppel.

De steenkuilen vormden de eerste fase van het gebouw. Het gaat om 22 min of meer vierkante steenfunderingen op een regelmatige afstand van elkaar. Ze maakten het mogelijk de plaats van de muren of wanden te reconstrueren. Uit de reconstructie is gebleken dat het gebouw een omvang had van 31x31 m. De beide lange zijden hadden één ingang, tegenover elkaar. De steenkuilen liggen er op grotere afstand van elkaar.

In een tweede fase werd het gebouw een halve meter opgeschoven naar het zuidwesten. De steenkuilen werden dan ook dieper uitgegraven. Wellicht dreigde het gebouw aan de

noordzijde te verzakken omdat de funderingen niet diep genoeg waren onder het laagste deel van het gebouw. Daar werden de steenkuilen ditmaal veel dieper uitgegraven.

HOUT OF STEEN?

Hoe de opgaande constructie eruitzag of welke materialen werden gebruikt, valt niet te achterhalen. Een argument voor houtbouw is de 'propere' opvulling van de steenkuilen: er werd geen steanafval van opstaand muurwerk gevonden. Maar een tegenargument is dat de noodzaak aan diepere funderingen erop kan wijzen dat tenminste een deel van de constructie in steen werd gebouwd.

Van de derde fase zijn de uitbraaksleuven van het gebouw bewaard gebleven. Dit zijn sleuven waaruit het oorspronkelijk muurwerk is verwijderd, en die vervolgens zijn opgevuld met bouwpuin. Dakpanfragmenten in dit geval. Het gebouw is nu wat kleiner: 23,9x11,4 m. Aanwijzingen voor een opdeling van ruimten binnen het gebouw ontbreken. Misschien was het één grote ruimte, of misschien hadden de binnenwanden minder diepe funderingen omdat het geen dragende muren waren. ▶

Het vrijleggen van de fundamenten van de steenbouw

Plattegrond van de steenbouw

Het gebouw had dezelfde oriëntatie als een brede greppel die meer naar het oosten was gelegen. Wellicht lag het gebouw aan de rand van een villadomein uit de Romeinse periode. Een boerenbedrijf met een stenen woning van de eigenaar.

WELVAREND

De bouwmaterialen laten zien dat de eigenaar gedurende de Romeinse periode steeds welvarender werd. Eerst was zijn boerderij gebouwd op een fundering van ijzerzandsteen, wellicht aangevoerd van de Kesterheide, met vermoedelijk een houten dak. Later werd het gebouw volledig opgetrokken uit natuursteen en is het dak afgewerkt met dakpannen. De stenen zijn in de eeuwen erna weer verwijderd en op een andere locatie hergebruikt.

Hoe groot en indrukwekkend het gebouw ook was, het was waarschijnlijk niet het hoofdgebouw van het villadomein. De vondsten tonen vooral het gebruikelijke nederzettingsafval. Luxeartikelen ontbreken. De villa van de eigenaar lag vermoedelijk wat meer naar het westen.

BESLUIT: BIJZONDERE STRUCTUREN

Het archeologisch onderzoek bracht enkele bijzondere structuren aan het licht. Steenkuilen worden wel vaker gevonden op Romeinse villadomeinen, maar een houten kelder is zeldzaam. Door de smalle opgravingszone en de veelheid aan sporen rondom de kelder, zijn de gevonden structuren jammer genoeg niet goed in de juiste context te plaatsen. Hopelijk kunnen er in de toekomst nog puzzelstukjes worden toegevoegd die meer zicht geven op de Romeinse geschiedenis van Leerbeek. ■

BRONBESTAND:

Hazen, P.L.M., in voorbereiding: Romeinen en middeleeuwen aan beide zijden van de Bosbeek. Een archeologische opgraving aan de Kwadebeekstraat te Leerbeek (gemeente Gooik), Geel.

CONTACT:

Peter Hazen
 Vlaams Erfgoed Centrum
 Liesdonk 5
 2440 Geel
 info@vlaamserfgoedcentrum.be
 www.vlaamserfgoedcentrum.be

ENSEMBLE LELIEBOOMGAARDEN KRIJGT TWEEDE LEVEN

Het was spannend nieuws, toen onderzoekers van de KU Leuven dertig jaar geleden aan de Lelieboomgaardenstraat in Erps-Kwerps een Romeinse villa blootlegden. De vondsten verdwenen echter in een opslagplaats. Tot nu. Met de hulp van het Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant en vrijwilligers van het Erfgoedhuis Kortenberg krijgt het archeologisch ensemble een tweede leven.

Het Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant helpt openbare besturen bij de verwerking van oude ensembles. Met 'oud' bedoelen we collecties die werden opgegraven lang voor de huidige regelgeving van het Onroerenderfgoeddecreet. Deze opgravingen werden doorgaans erg professioneel en met goede bedoelingen uitgevoerd, met uitgebreide context- en vondstinformatie. Zo legden onderzoekers van de KU Leuven eind jaren '80 en begin jaren '90 de resten van een Romeinse villa bloot in Erps-Kwerps, in samenwerking met de gemeente Kortenberg en de lokale heemkring. Tussen de fundamenten van de villa vonden ze ook een Merovingisch grafveld met heel wat bijzondere grafgiften. Het interessante materiaal werd uitvoerig onderzocht. In 1994 voerde profes-

sor Jean-Jacques Cassiman zelfs een DNA-onderzoek uit.

OPSLAGPLAATS

Maar midden jaren '90 werd het stil. Het ensemble werd alleen nog sporadisch gebruikt als didactisch materiaal en het grootste deel belandde in een opslagplaats van de KU Leuven. Daar werd het niet meer bekeken. Tot er – heel recent – met alle partijen werd gezocht naar een oplossing om al het materiaal van de site terug samen te brengen, op te waarderen en onder te brengen in een archeologisch depot.

DANKZIJ VRIJWILLIGERS

De vondsten worden tijdelijk ondergebracht in het Erfgoedhuis Kortenberg. Vrijwilligers gaan enthousiast

aan de slag, de vondsten worden netjes verpakt en opnieuw geregistreerd. Het Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant zorgt voor het verpakkingsmateriaal zoals euronormbakken, artfoam en vondstzakjes, en helpt bij de inventarisatie met onder meer een registratiesjabloon.

EENVOUDIG TE RAADPLEGEN

Na de verwerking wordt het ensemble gedeponneerd in het Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant, op de PIVO-site in Zellik. Als het daar is geïnventariseerd, krijgt het een tweede leven. Het zal er eenvoudig te raadplegen zijn voor verder onderzoek. Objecten kunnen er worden uitgeleend of dienen als educatief materiaal bij een klasbezoek. Een oplossing waar iedereen bij wint. ■

DE 14DE-EEUWSE STADSUITBREIDING VAN HALLE

F. Beke en A. Claus

Het bouwproject 'Parkrand' in Halle gaf de archeologen van RAAP België de kans om een terrein van 0,4 ha te onderzoeken. De site bevindt zich tussen de Arkenvest en de Molenborre, toponiemen die verwijzen naar de 14de-eeuwse stadsomwalling, de waterpoorten en een watermolen. Tot in de jaren 1960 stroomde de Zenne net langs dit onderzoeksgebied. Nu het veldwerk achter de rug is en de meeste vondsten en sporen gedetermineerd zijn, wordt duidelijk dat dit onderzoek heel wat informatie over de evolutie van de stad aan het licht brengt.

Het projectgebied in Halle situeert zich langsheen de Arkenvest **1**, de Molenborre **2** en de historische loop van de Zenne **3**

VÓÓR DE 14DE EEUW

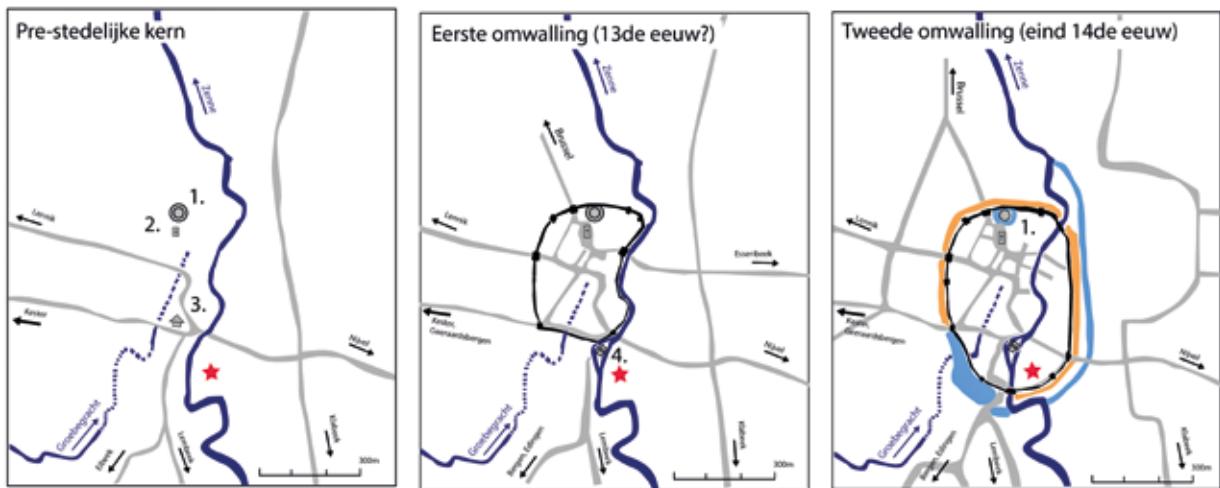
Net zoals veel middeleeuwse steden, ontstond Halle in de alluviale vlakte van een rivier ter hoogte van een doorwaadbare plaats. Vóór de 14de eeuw lagen het projectgebied en de watermolen buiten de stadskern. De stadskern zelf bevond zich aan de overkant van de Zenne, weten we uit eerder archeologisch en historisch onderzoek.

Welke functie het projectgebied toen vervulde, blijft onduidelijk. Slechts op drie locaties kon bij het plaatsen van bodemprofielen diep genoeg gegraven worden om deze periode te onderzoeken. Uit potscherven van 13de en 14de eeuw bleek dat er menselijke aanwezigheid was, maar de aard en omvang van de activiteiten is niet geweten. Waarschijnlijk zijn er nog meer sporen en nog oudere archeologische niveaus te vinden. Omdat

de bouwwerken deze niveaus niet grootschalig verstoren, kozen de archeologen voor een in-situ bewaring.

DE 14DE-EEUWSE STADSUITBREIDING

Aan het einde van de 14de eeuw breidt Halle uit (fig. 2). Niet enkel met extra gronden, maar vooral met de Zenne die aan de stadskern wordt toegevoegd, binnen de muren van de ommuring. Net buiten de ommuring

Schematische voorstelling van de middeleeuwse ruimtelijke ontwikkeling van Halle (naar R. Borremans, 1962) Burcht (1); Kerk (2); Bewoning (3); Molen (4); het onderzoeksgebied is aangeduid met een rode ster.

wordt de rivier deels omgeleid door de Leide uit te graven. Een systeem van houten luiken of 'arken' regelt het debiet van het water dat de stad binnenstroomt.

Het projectgebied ondergaat in deze periode een grote herinrichting. Uit de opgravingen is gebleken dat er ophogingen gebeurden om de Zenne in te dijken, maar enkel in de meest westelijke delen van het projectgebied en ter hoogte van de Arkenvest (fig. 3). De ophogingen gebeurden om de wal op te richten waarop de stadsmuur gebouwd zou worden. De tussenliggende gronden lijken iets later opgehoogd om ze te gebruiken voor landbouw. In de grond die gebruikt werd voor de ophoging, vonden de archeologen 'stadsafval': bouwpuin (bakstenen, dakpannen en brokken natuursteen), scherven van potten, botten van dieren, maar ook munten en penningen.

AKKERLAND IN DE STAD (15DE -17DE EEUW)

Het projectgebied lag binnen de stadsomwalling, maar historisch kaartmateriaal wijst erop dat dit deel van de stad lange tijd een open karakter bleef behouden. Het werd hoofdzakelijk gebruikt voor landbouw. De onderzoekers vonden perceelgreppels en de stenen funderingen van een gebouw. Dat gebouw staat ook op de Ferriskaart (18de eeuw) maar dateert allicht uit de

Gelaagde pakketten van afwisselend zand en leem worden geïnterpreteerd als overstromingsafzettingen van de Zenne.

15de eeuw, blijkt uit vondstmateriaal en stratigrafische oversnijdingen.

In het oostelijke deel van het terrein doorsnijdt een netwerk van greppels en kanalen het projectgebied. Eén van deze greppels is beschoeid met honderden takken en de bodem is op enkele locaties geplaveid met platte stenen. Dienden de greppels voor de ontwatering van de landbouwterreinen? Vormden ze een onderdeel van het watermolencomplex ten noordwesten van het projectgebied? Dat blijft onduidelijk.

Aan de westelijke zijde van het onderzoeksgebied was de ondergrond

gelaagd. Vermoedelijk kan dit gelinkt worden aan enkele overstromingsperiodes van de Zenne. Waren het natuurlijke overstromingen of hadden de belegeringen van de stad in de 15de tot en met 17de eeuw er iets mee te maken? Niet helemaal duidelijk, maar het is alleszins opvallend dat er tussen de lagen ook een aslaag aanwezig is.

AMBACHTEN EN INDUSTRIE IN DE 18DE EN 19DE EEUW

In de 18de en 19de eeuw vestigden zich enkele brouwers in dit deel van de stad. De Zenne stroomde de stad aan deze zijde binnen en het ►

Oostelijk deel van het projectgebied met muurfunderingen van de brouwerij (rood); (beschoeide) greppels (groen) en het blauwgrijze ophogingspakket vermoedelijk om de Zenne in te dijken

'propere' water is geschikt voor het brouwen van bier. In het westen van het projectgebied legden de archeologen muurresten bloot van een grote loods die behoorde tot de brouwerij 'Petre-Nérinckx – Brasserie Notre-Dame'. In 1960 werd de Zenne naar buiten de stad geleid, ambachten en industrie maakten plaats voor bewoning.

VERDER ONDERZOEK

De opgraving heeft de evolutie van dit stadsdeel vanaf de 14de eeuw, toen het werd opgenomen binnen de middeleeuwse stad, tot de 20ste eeuw goed in kaart gebracht. De verwerking van de vondsten en gegevens is volop bezig. Een studie van

het materiaal levert hopelijk een nauwere datering op van de verschillende fasen van stadsontwikkeling.

De onderzoekers willen ook met natuurwetenschappelijk en specialistisch onderzoek de vegetatie reconstrueren en de impact van de stadsuitbreiding op het landschap nagaan. Daarvoor worden de gelaagde pakketten in de ondergrond - de vermoedelijke overstromingsafzettingen - gedateerd en met slijpplaatjes onderzocht om de oorsprong ervan verder te onderzoeken. ■

BIBLIOGRAFIE

A. Claus & F. Beke, 2019. *Opgraving langs de Arkenvest, Halle (prov. Vlaams-Brabant)*, Onuitgegeven Raap België rapport 348 (2019D139), Eke.

RAAP België
Archeologisch Adviesbureau
(contact: F.Beke@raap.be)

PROVINCIALE STEUN VOOR NIET-BESCHERMDE ARCHEOLOGISCHE SITES

Wist je dat je als eigenaar of beheerder van een niet-beschermde archeologische site steun kan vragen bij de provincie Vlaams-Brabant? Dat kan in de vorm van een subsidie, of als werkuren door de monumentenploeg om de site op een goede manier ondergronds te bewaren voor de toekomst. Alleen openbare besturen en vzw's komen in aanmerking. En je moet je aansluiten bij Monumentenwacht, die aanbevelingen doet voor het beheer van de site.

WELKE SITES?

Een Romeinse villa, een (pre)historische wal in het bos, een oude motte, een loopgraaf ... Het komt allemaal in aanmerking als het niet beschermd is, werd opgenomen in de Inventaris Onroerend Erfgoed of door de provincie op jouw vraag als waardevol werd erkend.

WELKE WERKEN KAN JE UITVOEREN?

Alle herstel- en instandhoudingswerken zoals een specifiek maaibeheer, het vellen van zieke of zwakke bomen, inzaaien of beplanten, dichtmaken van dierlijke graafwerken, stabiliseren van muurresten en zo meer.

HOEVEEL BEDRAAGT DE SUBSIDIE?

35% van de kosten, geplafonneerd op 25.000 euro (= maximale subsidie van 8.750 euro). De werkuren van de monumentenploegen worden betaald tot maximum 6.050 euro.

Je kan elk jaar een nieuwe aanvraag indienen, of kiezen voor een meerjarig onderhoudscontract met een monumentenploeg. De uiterste indiendatum voor deze meerjarige enveloppe is 1 februari 2020. ■

Lees de specifieke voorwaarden van het reglement na op www.vlaamsbrabant.be/erfgoedsubsidie.

WAKEN OVER ONS ONZICHTBARE ERFGOED

INTERVIEW MET...

MONUMENTENWACHTER ARCHEOLOGIE **NELE GOEMINNE**

De bouwkundige monumentenwachters van Vlaams-Brabant beklimmen kerktorens en kasteelmuren en inspecteren de toestand van ons historische erfgoed. Maar wat als dat erfgoed nog onder de grond zit? Dan komt Nele Goeminne in actie. Nele is monumentenwachter archeologie en bekommert zich over de archeologische sites. Het onzichtbare erfgoed, zeg maar.

”

Net als voor het historische erfgoed boven de grond, bestaan er ook risico's voor onze archeologische sites.

Wat is de taak van een monumentenwachter archeologie?

“Net als voor het historische erfgoed boven de grond, bestaan er ook risico's voor onze archeologische sites. Dieren die holen graven, wortels van bomen en struiken die diep in de grond snijden, motorcross, bomen die omwaaien. Allemaal processen die de bodem verstoren. Omdat archeologisch erfgoed onzichtbaar is, is het extra kwetsbaar. De zorg ervoor is niet altijd een prioriteit voor de eigenaar van de grond. Als een kerk in verval raakt, kunnen de mensen dat zien en reageren. Maar wie merkt het als de begroeiing een grafheuvel of een motte aantast?”

Grondeigenaars kunnen toch niet altijd weten welke archeologische vondsten er te doen zijn?

“Dat klopt, maar zichtbare archeologische sites als mottes en grafheuvels

zijn doorgaans wel gekend. Zeker door overheden. Ze staan ook opgenomen in de Inventaris Onroerend Erfgoed en zijn vaak wettelijk beschermd. Ik heb de indruk dat de wil van een gemeente om iets met een site te doen, samenhangt met de return die ze ervoor kan krijgen. Bijvoorbeeld in het kader van toerisme en recreatie. Daarnaast is er inderdaad weinig kennis bij eigenaars en beheerders over het geschikte beheer, maar ook over waarom dit nodig is. Daarvoor kunnen ze op ons beroep doen.”

Kan elke eigenaar op jouw hulp rekenen?

“Allemaal, op voorwaarde dat ze lid zijn van Monumentenwacht. Gemeenten, particulieren, vzw's, maakt niet uit. Het lidmaatschap kost 40 euro per jaar.”

Werk je ook samen met je collega's, de bouwkundige monumentenwachters?

“Jazeker. Zo heb ik samen met de bouwkundige monumentwachters een archeologische site in Wezembek-Oppem opgevolgd op vraag van de Vlaamse Landmaatschappij. Die was tijdens het uitgraven van een bufferbekken op restanten van het mid-

deleeuwse Hof van Oppem gestoten. Het ging om de funderingen van muren en vloeren, maar ook veel scherven en puin. De Vlaamse Landmaatschappij wilde de vondsten in situ maar toch ook zichtbaar bewaren. De bouwkundige monumentenwachters gaven advies voor een zachte conservering van de relictien.”

En wat was jouw rol?

“Onze bouwkundige monumentenwachters wegwijs maken in de gevoeligheden van een archeologische site. Zo was bijvoorbeeld slechts een gedeelte van de site opgegraven terwijl er misschien nog meer archeologische resten te vinden waren. Dat was belangrijk om rekening mee te houden bij de inrichtingswerken. Ik heb hen ook op het belang van een goede opslag van de opgegraven losse bakstenen gewezen. Die kunnen immers nog van pas komen tijdens de conserveringswerken.”

Merk je dat het ook soms misloopt? Dat archeologische sites beschadigd worden omdat ze niet juist worden beheerd, ondanks de goede wil?

“Goh, soms zou ik dingen anders aanpakken dan dat ze werden aangepakt

door de eigenaars. Zo werden de bomen gekapt die op de Gallo-Romeinse tumuli groeiden. Maar de stronken werden behouden. Het wordt wel vaker aangeraden om stronken in situ te bewaren, maar hier gaat het wel om heel veel stronken terwijl het oorspronkelijk grazige heuvels waren. Omdat de hellingen plaatselijk zeer steil zijn, bestaat bovendien de kans op verzakkingen als de stronken rotten. Maar dit is tot nog toe niet gebeurd.”

”

Het Meerdaalwoud en Heverleebos zijn bezaaid met grafheuvels, onder meer uit de ijzertijd.

“Het Meerdaalwoud en Heverleebos zijn bezaaid met grafheuvels, onder meer uit de ijzertijd. Wie dat niet weet, herkent ze niet. Hier en daar werd er dan ook met machinerie overgereden bij bosbeheerwerken. Daardoor verdween het geringe reliëfverschil helemaal. Jammer, want ze zijn lang niet allemaal onderzocht en ze bevatten nog potentieel heel wat archeologische informatie. Maar nu gebeuren er gelukkig veel goede dingen: grafheuvels worden vrijgemaakt en er verschijnen informatiebordjes. Er was één heuveltje waar een enorm grote beuk op groeide. Als die zou vallen, was de hele heuvel weg. Op ons advies werd de beuk preventief gekapt, met behoud van de stronk.”

Dankzij het nieuwe provinciale subsidiereglement, kunnen gemeenten rekenen op steun bij het onderhoud en beheer van archeologische sites. Een goede zaak?

“Het is een extra stimulans voor hen om het erfgoed te koesteren, ook onder de grond. Zo werken ze mee aan één van de principes van archeologische monumentenzorg: het maximale behoud in situ, dus het materiële behoud van een archeologische site voor de toekomst op zijn originele plaats. Bovendien draagt goed onderhoud ook bij tot een betere beleving van de zichtbare archeologische sites.” ■

Opgraving in Heverlee

EEN ARCHEOLOGISCHE BLIK OP HET OUDE GEHUCHT VINKENBOSCH

Dominick Van den Notelaer & Marijn Van Gils

In de schaduw van de Abdij van Park bevond zich het oude gehucht Vinkenbos. Doorheen de eeuwen groeide het gehucht onder de invloed van de abdij in belang, om uiteindelijk opgeslokt te worden door de spoorlijn Leuven-Tienen en daarna door de uitdijende stad. Archeologen van het Vlaams Erfgoed Centrum en het Agentschap Onroerend Erfgoed trotseerden begin 2019 de winterkou om Vinkenbos te doorzoeken. Door de opgraving van dit gehucht kan de historische en cartografische informatie erover aangevuld worden.

Vinkenbosch wordt voor het eerst genoemd in de oprichtingsakte van de Abdij van Park uit 1129. Daarin staat dat het plaatsje onder de jurisdictie van de abdij valt. Hoe Vinkenbosch er toen uitzag, weten we niet. We weten wel dat één gebouw van 1102 stamt en dus ouder is dan de abdij zelf. De oudste iconografische bron is een kopie uit 1680 van een kaart uit 1617. Daarop zie je een woonkern langs de kruising van de Geldenaaksebaan met de Broekstraat. Aan de overkant van de Parkbeek lag het gehucht Langendael.

EEN GEHUCHT VERDWIJNT

Door de aanleg van de spoorwegaan tussen Leuven en Tienen in 1837 verdween een deel van de beide gehuchten. In de negentiende en twintigste eeuw werd Vinkenbosch helemaal opgeslokt door de bebouwing van het uitbreidende Leuven en Heverlee. Het toponiem Vinkenbosch raakte vergeten.

DRIE NIVEAUS

De archeologen vonden drie niveaus in de ondergrond. Het eerste niveau

troffen ze bijna uitsluitend in het noordoosten van het terrein aan en betreft een bouwfase uit de 19de of 20ste eeuw. Daaronder bevond zich een goed bewaarde bouwfase van zeven of acht rijhuisjes langs de Geldenaaksebaan en de Broekstraat. Deze rijhuisjes dateren tussen de 17de en 19de eeuw en waren voornamelijk opgetrokken uit baksteen. In sommige huisjes lag een tegelvloer of bakstenen vloer, maar de meeste hadden een kasseien of natuurstenen vloer die later was afgedekt met aangestampte leem.

Hieronder lag nog een derde niveau. Een datering daarvan is momenteel niet mogelijk, maar het gaat om bebouwing van voor de 17de eeuw.

DE SIJS

In het noordoosten van het plangebied stond tot voor kort het gebouw 'de Sijs', dat was opgenomen in de Inventaris Bouwkundig Erfgoed. Het pand zou geïntegreerd worden in het co-housingproject dat op de site verrijst, maar door de slechte staat van het gebouw kon het niet meer worden gered.

Op basis van de dakconstructie werd het gebouw voorzichtig in de 17de eeuw gedateerd. De onderzoekers stelden verschillende bouwfasen

Detail van een kopie van een landkaart uit 1617 waarop bovenaan de Abdij van Park met eronder het gehucht Vinkenbosch afgebeeld wordt.

Vanuit de lucht wordt de samenhang van de aangetroffen muurresten duidelijk zichtbaar.

vast: een niveau dat dateert van de 19de-20de eeuw en een niveau dat ze tussen de 17de en de 19de eeuw plaats. Helemaal onderaan vonden ze een dikke natuurstenen muur die gemetst was met zachte kalkmortel met grote stukken houtskool. De ouderdom ervan kon stratigrafisch noch via vondstmateriaal worden vastgesteld, maar de bouwmaterialen duiden op een niveau van voor de 17de eeuw.

OSENDROP

Tussen de Sijs en het gebouw ten zuiden ervan, bevond zich een osendrop. Dat is een ruimte - ook wel druipstrook genoemd - tussen twee rijhuizen die niet vlak tegen elkaar werden gebouwd. Een osendrop zorgde ervoor dat het regenwater vrij van de daken kon vloeien zodat de rieten daken niet zouden rotten. Het systeem werd gebruikt bij daken waarvan de nok haaks op de straatkant stond.

De osendrop vertelt dus veel over de daken van de huizen. Het dak van de Sijs stond echter niet haaks op de straatkant. Mogelijk stond enkel het dak van het huis ten zuiden ervan haaks, of misschien was het 17de-eeuwse dakgebinte van de Sijs niet het oorspronkelijke dak van het gebouw.

HET DERDE NIVEAU

De archeologen vonden slechts sporadisch sporen van het onderste niveau. Om stabiliteitsproblemen te

voorkomen, konden ze niet dieper graven dan 25,18 TAW, terwijl er dieper waarschijnlijk nog meer resten van deze fase bewaard zijn. En misschien waren er onder het derde niveau nog oudere archeologische niveaus te vinden.

Het muurwerk van dit derde niveau heeft dezelfde oriëntatie als de recentere bouwfasen. Opvallend: er werd amper gebruikgemaakt van baksteen, maar wel van natuursteen. Voornamelijk kalkzandsteen en ijzerzandsteen die in de ruime omgeving ontgonnen konden worden. Ten minste op één plaats gaat het om gerecupereerde bouwstenen van een oudere constructie, bleek na analyse van de bewerkingsporen. De voorgevels werden wel in baksteen opgetrokken, allicht om esthetische redenen.

Door de schaarste aan vondsten kan dit niveau niet nader gedateerd worden dan voor de 17de eeuw. De onderzoekers vonden in dit onderste niveau ook houten staken en palen. Dankzij dendrochronologie kan er misschien nog een nauwkeurige datering worden gedaan.

LANDBOUW

In de achtertuinen van de huizen uit deze pre-17de-eeuwse periode vonden de archeologen een dik organisch pakket. Dat kan geïnterpreteerd worden als een oude ploeglaag. Historische bronnen vermelden inderdaad dat de omgeving dienstdeed als akkerland. Ook het topo-

Tussen twee rijhuizen bevindt zich een osendrop of druipstrook, waarlangs regenwater kan wegvloeien.

De ploeglaag die zich onder de fase tussen de 17de en 19de eeuw bevindt, wordt opgetekend.

niem Hoveniersdreef wijst in deze richting. Vondsten zoals slijpstenen en een sikkel suggereren eveneens een agrarisch karakter.

VERWERKING

De verwerking van de gegevens van de opgraving van Vinkenbosch is volop aan de gang. Na de analyse van het vondstmateriaal en de stalen, krijgen we een beter beeld van het karakter en de leeftijd van dit gehucht en zijn huizen. Hoe zullen de resultaten zich verhouden tot de Abdij van Park? Vinkenbosch viel immers onder de jurisdictie van deze abdij. Archiefdocumenten vertellen dat de abdij delen van Vinkenbosch aankocht om ze te verpachten. Op deze manier werpt het onderzoek niet enkel meer licht op het gehucht zelf, maar ook op de abdij en hoe het religieuze en het profane in het verleden nauw verweven waren. ■

ONDER DE SINT-HUBERTUS- KAPEL IN TERVUREN

Jeska Pepermans

De aanleg van een nieuwe afwatering rond de Sint-Hubertuskapel in Tervuren was een geknipte gelegenheid voor een archeologisch onderzoek met wetenschappelijke vraagstelling. De archeologen van Monument Vandekerckhove trokken smalle onderzoeksleuven en legden enkele mooie structuren bloot.

HET HERTOGENKASTEEL

De Sint-Hubertuskapel werd in het begin van de 17de eeuw opgetrokken ter vervanging van een oudere, houten kapel. Ze kwam op de binnenkoer van het voormalige Hertogenkasteel dat al in de 12de eeuw werd gebouwd als residentie voor Henrik I van Brabant. De bouw van de stenen kapel viel samen met de oprissingen en verbouwingen aan het kasteel aan het einde van de 16de en het begin 17de eeuw. Het zou immers als buitenverblijf dienen voor aartshertogen Albrecht en Isabella.

MUURSTRUCTUREN

De archeologen linken de aangetroffen muurstructuren aan het voormalige kasteel. De gebruikte materialen doen vermoeden dat het gaat om

muren uit de 15de eeuw of ouder. De resultaten van een natuurwetenschappelijk onderzoek zullen een juistere datering opleveren.

Aansluitend bij de muurstructuren, kwam er ook nog een roodkleurig pakket verbrande leem aan het licht. Wellicht is dit een loop- of constructieniveau.

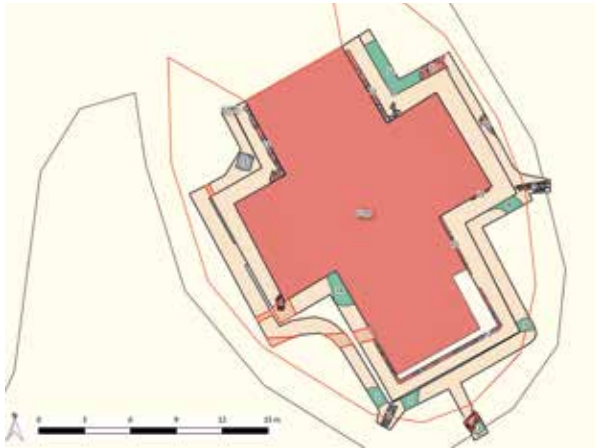
Het materiaal dat gebruikt werd in de funderingen van de kapel lijkt sterk op de materialen die voorkomen op de archeologische site van het hertogelijk kasteel zelf. Waarschijnlijk werd er dus materiaal hergebruikt bij de bouw van de kapel.

Profiel op één van de muurstructuren, opgebouwd uit natuursteen (L) en overzichtsfoto van een vermoedelijk oud loop- of constructieniveau, aansluitend bij de muurstructuren (R) © Monument Vandekerckhove

Funderingsprofiel van de Sint-Hubertuskapel
© Monument Vandekerckhove

Overzicht van de onderzoekszone en de aangetroffen structuren © Monument Vandekerckhove

Nabij de kapel liggen de Hertogenkasteelruïne die in de 20ste eeuw gedeeltelijk werd opgegraven en het bijhorende Warandepark. Het omliggende landschap en zijn relictten dragen bij aan de verwerking van de resultaten van het onderzoek. ■

BRON

Jeska PEPMANS & Bart BARTHOLOMIEUX (red.), *Tervuren Sint-Hubertuskapel (ID 210, prov. Vlaams-Brabant). Archeologische opgraving met wetenschappelijke vraagstelling. Archeologierapport, Monument Vandekerckhove nv, Ingelmunster 2019.*

Digitaal inmeten van de structuren

TOEVALLIGE VONDSTEN

Lisa Van Ransbeeck & Geert Vynckier

Soms worden bijzondere archeologische vondsten heel toevallig gedaan. Het agentschap Onroerend Erfgoed ontvangt steeds meer meldingen van zulke toevalsvondsten in Vlaams-Brabant. Als er resten zijn die op korte termijn dreigen te verdwijnen, grijpt het agentschap in. De vondsten worden dan gedocumenteerd, onderzocht of opgegraven. Een overzichtje.

DE FUNDERINGEN VAN DE SINT-ANNAPASTORIE OUD-HEVERLEE (DORPSSTRAAT 60)

De eerste melding van een toevalsvondst in 2019 kwam uit Oud-Heverlee. Bij graafwerken in de pastorie van de parochie Sint-Anna, kwamen de restanten van bakstenen funderingen aan de oppervlakte.

Het ging om twee parallelle bakstenen funderingsmuurtjes **1** in de noordwestelijke kamer die stoppen op dezelfde hoogte als de tegelvloeren in de zuidelijke kamers en hal. De muurtjes liggen in het midden van de kamer en zijn bovenaan afgestreeken met een mortellaag die zorgt voor een vlak, horizontaal oppervlak. De funderingen zelf zijn niet gefundeerd, dus allicht waren ze niet bedoeld om een zware opbouw te stutten. Vermoedelijk droegen ze een houten vloer, waarvan ook sprake is in de bestekken van 1896.

In de zuidoostelijke kamer kwam een tongewelf tevoorschijn **2**. Die behoorde tot de kelder en zal onaangeroerd blijven, net als de aanzet naar het keldergat. Ze worden in situ bewaard onder de nieuwe bevoering.

© agentschap Onroerend Erfgoed

BIBLIOGRAFIE

Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: *Pastorie Sint-Annaparochie* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42668> (geraadpleegd op 19 februari 2019).

WOUTERS A. 2009: *De pastorie van Oud-Heverlee. Deel 1: Bouwhistorisch onderzoek*, 2-29.

DE BEWERKTE STENEN VAN DE TURNHOUTSEBAAN DIEST (TURNHOUTSEBAAN 79)

Tijdens werken aan de Turnhoutsebaan in Diest viel het oog van Leo Van Diest op de lagen ijzerzandsteen in de oppervlakte en op enkele losliggende, bekapte stenen. Op twee van die stenen zag hij uitgewerkte profielen **3**. Een latere controle op het terrein leverde geen nieuwe soortgelijke vondsten op.

© agentschap Onroerend Erfgoed

Van waar komen de bewerkte stenen? Misschien van de verdwenen steengroeven van Grasbos of Langenberg in de buurt? Dat kan, maar evengoed gaat het om afbraakmateriaal uit de stad Diest dat werd gebruikt voor wegwerkzaamheden in de 19de eeuw. De stenen worden bewaard in het depot van het agentschap Onroerend Erfgoed.

BIBLIOGRAFIE

VAN DRIESSCHE T. 2019: *'van goeden koerliken Rotcelaerstone wel ende reynlic ghebouwen'*. *Winning en toepassing van Diestiaanijzerzandsteen in het Hageland van de middeleeuwen tot de 20ste eeuw*, *Relicta* 13, Brussel, 69-70.

© agentschap Onroerend Erfgoed

DE FUNDERING VAN DE STADSVEST TIENEN (DISTELSTRAAT 70)

Bij graafwerken aan de Distelstraat in Tienen voor de bouw van een nieuwe elektriciteitscabine, stoten de werkmannen op een zware, bakstenen fundering **4**. Het zijn restanten van de 16de- en 17de-eeuwse stadsvesten van Tienen.

De werken legden 6,6 meter van de muur bloot. De fundering is gebouwd met bakstenen (22x11x5 cm) en gemetseld met een witgele kalkmortel. De stenen zijn voor zover dat vast te stellen was 'kops en streks' geplaatst. Onderaan is de muur ongeveer 45 cm breder dan bovenaan. De totale breedte was niet te bepalen omdat ze grotendeels onder de stoep van de Astridvest ligt.

De ondergrondse muur werd aan de oostkant van de werkput gevonden. Aan de zuidzijde zijn slechts enkele fragmenten te herkennen. De rest werd allemaal vernield tijdens recentere nutswerken.

De fundering van de omwallingsmuur is waarschijnlijk nog op meerdere plaatsen in de ondergrond van Tienen te vinden.

BIBLIOGRAFIE

DEBRUYNE T. 2014: *Vondstmelding 4de Lansierslaan in Tienen. Intergemeentelijke Archeologische Dienst PORTIVA, Rapport Machtiging 2014/34, Tienen.*

VANDER GINST V. & DUPONT L. 2018a: *Nota: Resultaten van het proefsleuvenonderzoek aan de Astridvest 59 te Tienen, Advies. Studiebureau Archeologie, Tienen.*

© stad Leuven

KELDER LANGS DE TIENSESTEENWEG LEUVEN (MARTELARENLAAN 325)

Bij graafwerken voor de aanleg van een fietstunnel onder de Tiensesteenweg kwamen de muren en de vloer van een kelder aan de oppervlakte **5**. Muren en vloer waren gebouwd met bakstenen (21,5x10x6 cm) en een gele, vrij harde, licht zandige kalkmortel met kalkstippen. De kleur van de bakstenen varieerde van oranje tot rood en roodachtig paars. De vorm en de hardheid wijst erop dat ze industrieel werden vervaardigd. De keldermuren waren ongeveer 42 cm breed.

De kelder bestond uit twee ruimtes met een binnenmuur tussen. Van de binnenmuur was enkel nog de fundering in de keldervloer zichtbaar. De westelijke kelderruimte had resten van bepleistering op de muren. Die was lichtpaars en matig bewaard. In de oostelijke kelderruimte was geen pleisterwerk.

Het gebouw werd vermoedelijk opgetrokken tussen 1865 en 1891 en zeker voor 1930, blijkt uit informatie van kaartmateriaal.

BIBLIOGRAFIE

CLAEYS J. 2017: *Archeologienota, Leuven Harboortstraat. ID2925.*

6

© stad Leuven

WATERPUT ONDER HET TROTTOIR LEUVEN (HENDRIK CONSCIENCESTRAAT 3)

Bij de heraanleg van het trottoir in de Hendrik Consciencestraat in Leuven kwam een oude waterput tevoorschijn onder de nutsleidingen **6**. De put ligt naast de achteringang van het Regionaal Ziekenhuis Heilig Hart.

Op de ronde waterput was er een rechthoekige schacht in een u-vorm die tegen natuursteen aan was gebouwd. De u-vorm was in baksteen, met stenen van 18x8x4,5 cm en een vrij harde lichtgrijze kalkmortel met kalkstippen. De rechthoekige schacht stond in boogvorm over de ronde waterput, 80 cm hoog.

Deze waterput uit de nieuwe of nieuwste tijd was vermoedelijk een publieke waterput met pomp. In 1890 kwam er een leidingwaterpomp in de plaats.

BIBLIOGRAFIE

BREPOELS J., CARNIER M., JANSSEN K., LAPAIRE N., VERBEKE K. 2014: *Straathistorie. Leuvense buurten in woord & beeld. Het Nieuw Kwartier*. Leuven.

DEFERME J., KENIS R.; REEKMANS P. 2018: *De Leuvense gangen en arbeidsbeluiken. Deel V in Leuven Historisch (oktober 2018)*. Leuven.

7

© stad Leuven

EEN MUUR IN DE TUIN HEVERLEE (SINT-JANSBERGSESTEENWEG 415A)

Bij het plaatsen van een IBA (Individuele Behandelinginstallatie voor Afvalwater) door de stad Leuven in een tuin in de Sint-Jansbergsesteenweg, stootten de werkmannen op een muur. Die is gebouwd met bakstenen (24x12x7 cm) en een vrij zachte, lichtgele kalkmortel met kalkstippen **7**. De mortel is zacht door de natte omstandigheden. De muur is 80 cm breed en ongeveer 76 cm diep. Het metselwerk is mooi afgewerkt voor zover dat te zien is. Onder het metselwerk dient minstens één houten paal als fundering in deze natte bodem.

De bouwwijze en het materiaal van de muur kunnen geen uitsluitsel geven over de ouderdom. De locatie en de oriëntatie komen wel overeen met die van de boerderij van Rotspoel, zoals die staat afgebeeld in de 19de-eeuwse Atlas der Buurtwegen. Deze boerderij gaat terug op een hof dat er al zeker stond in het midden van de 18de eeuw.

BIBLIOGRAFIE

KERREMANS P. 1986: *Het landschap ten zuiden van Leuven. Het uitzicht van de dorpen Heverlee, Oud-Heverlee, Blanden en Haasrode in de 17de eeuw. Licenciaatsverhandeling KULeuven, Leuven.*

© agentschap Onroerend Erfgoed

HET KISTJE EN DE OORKONDES VAN HENDRIK I LEUVEN (GROTE MARKT)

Bij restauratiewerken aan het interieur aan de Sint-Pieterskerk in Leuven, besliste de stad om het bovengrondse praalgraf van hertog Hendrik I (1165-1235) af te breken en terug op zijn oorspronkelijke plaats te zetten in één van de zuidelijke zijkapellen van het koor. Tijdens de werken aan dit centraal gelegen graf **8** kwam er achter een zuiltje een metalen kistje (45x33x30 cm) en twee oorkondes tevoorschijn. De oorkondes dateren van 1930 en waren elk in een glazen buisje ingepakt.

Het kistje en de oorkondes werden in de Romaanse crypte van de kerk geplaatst. De stad Leuven wil nu met röntgenfoto's kijken wat er in de kist zit, zonder het te openen. Een deel van de tekst van de oorkondes uit 1930 kon wel gelezen worden zonder de buisjes te openen. In het ene buisje zit een oorkonde met de Nederlandse tekst:

“PROCES VERBAAL VAN DE OVERBRENGING DER GE-
BEENTEN VAN HENDRIK II HERTOOG VAN LOTHARINGEN
EN BRABANT UIT DE VOORMALIGE ABDIJ VAN VILLERS
LA VILLE NAAR DE SINT-PIETERSKERK TE LEUVEN:

Luiders proces verbaal, gedagtekend 21 maart 1930 en in verzegelde glazen buis in dit graf geborgen, werden in de maand maart 1930 de geraamten van de Hertogen van Brabant: Godfried II, Godfried III en Hendrik I na anatomische vereenzelviging door hoogleraar Nelis in deze grafstele bijgezet...”

In het andere buisje zit een oorkonde met de Franse tekst:

“PROCÉS VERBAL RELATIF À L'INDINTIFICATION DES OS-
SEMEMENTS DE GODEFROID II, GODEFROID III ET HENRI
I DUCS DE BRABANT INHUMÉS À L'ÉGLISE SAINT-PIERRE
DE LOUVAIN.

....Le 25 août 1914 les armées allemandes ont incendié la Collégiale de Saint-Pierre... Les travaux de restauration ont été exécutés sous la surveillance d'une Commission composée de M. Claes, echevin de l'Instruction Publique et des Beaux Arts, président

Of de stad de oorkondes uit de buisjes zal halen, weet ze nog niet. Ze wil eerst het advies van een restaurateur of andere deskundige vragen om te oordelen of dit kan zonder de oorkondes te beschadigen.

CONTACT:

Lisa Van Ransbeeck
Stadsarcheoloog
Stad Leuven
lisa.vanransbeeck@leuven.be
+32 492 23 87 68

Geert Vynckier
erfgoedonderzoeker archeologie
agentschap Onroerend Erfgoed
geert.vynckier@vlaanderen.be
+32 477 56 03 89

VISSENAKEN DE UILENBOOM

Jeska Pepermans

Onder de kleuter- en basisschool De Uilenboom in Vissenaken liggen sporen van een middeleeuws woonerf. Dat kwam aan het licht tijdens een archeologisch proefsleuvenonderzoek.

De Uilenboom plant een nieuwbouw. De werken waren de aanleiding van een archeologisch onderzoek. Eerst voerde het Studiebureau Archeologie in 2018 een proefsleuvenonderzoek uit, waaruit bleek dat er wel degelijk archeologische resten te vinden waren. In de winter van 2019 volgde er dan een vlakopgraving door Monument Vandekerckhove.

De archeologen vonden een vol-middeleeuws woonerf waar ook ambachtelijke activiteiten plaatsvonden. Vermoedelijk gaat het om een

woonerf uit de 11de-13de eeuw, ruim gedateerd.

De sporen tonen twee plattegronden van gebouwen: een bootvormige huisplattegrond en een bijgebouw, mogelijks een hutkom. Daar vlakbij ontdekten de archeologen kuilen-clusters, ontginningskuilen, gelaagde kuilen en kuilen met afwisselend verbrande leem en houtskool. Dat wijst op artisanale activiteiten op het erf dat was afgebakend met een grachten- en greppelsysteem.

Overzichtsfoto van enkele openliggende vlakken in een sneeuwlandschap
© Monument Vandekerckhove

Dronefoto van de gecoupeerde bootvormige huisplattegrond, met paalsporen weergegeven in het wit en kuilen in het blauw © Monument Vandekerckhove

Veel van de vondsten was importmateriaal. Dit betekent dat de inwoners handelscontacten hadden met onder meer het Maasland, het Eiffelgebied, het Rijnland en Andenne.

Tijdens de opgravingen kregen de leerlingen van de school een rondleiding van de leidinggevende archeoloog. Dat viel in de smaak, zowel bij de leerkrachten als bij de leerlingen. ■

Dronefoto van een deel van het grachten- en greppelsysteem (L) en
overzichtsfoto van één van de kuilenclusters (R)
© Monument Vandekerckhove

Eén van de vondsten
© Monument Vandekerckhove

BRON

Jeska PEPERMANS & Christof VANHOUTTE (red.), Vissenaken De Uilenboom (2018K54, prov. Vlaams-Brabant). Archeologische opgraving. Archeologierapport, Monument Vandekerckhove nv, Ingelmunster 2019.

MUSKETKOGELS EN ROMEINSE MUNTEN

Walter Sevenants

Een Romeinse vindplaats en een 18de-eeuws Frans legerkamp. De Archeologische Werkgroep Kortenberg ging aan de slag met metaaldetectoren en het resultaat doet verbazen.

Toen de gemeente Kortenberg de plannen ontvouwde om het woonuitbreidingsgebied De Schotelman aan te snijden, schoot de Archeologische Werkgroep Kortenberg (AWK) in actie. In het gebied van 12,5 ha groot werden immers al wat interessante vondsten gedaan. Zo vond Hedwig Buls in 2000 tijdens één van

zijn vele zoektochten met de metaaldetector er een gepolijste bijl uit het neolithicum en verschillende munten, aardewerk- en dakpanfragmenten uit de Romeinse tijd. In 2007 trof Timothy Geeraerts een schijffibula met glaspasta uit de vroege middeleeuwen aan. En in 2016 vond Sofie Declercq een fragment van een gepolijste bijl en een kling in silex.

Redenen genoeg dus om het gebied nader te onderzoeken. Vrijwilligers van de AWK deden van augustus 2016 tot en met juli 2017 een metaaldetectieonderzoek: ze speurden 8 ha af en zamelden liefst 520 metaalvondsten in. Van elke vondst

noteerden ze de gps-coördinaten. Daarnaast voerde Stefaan Dondeyne ook een landschappelijk booronderzoek uit.

BIKKELS EN MUNTEN

Acht vondsten hadden een Romeinse oorsprong: twee loden bikkels, twee munten, twee fragmentaire mantelspelden in koperlegering, een fragment van een bronzen wijnzeef of scheplepel en een zilveren staafje met verdikt uiteinde. De twee munten waren een as of dupondius uit de 1ste-3de eeuw en een denarius van Trajanus uit 98-117.

Op de twee bikkels na werden de

Het onderzoeksgebied De Schotelman (rode polygoon) met aanduiding van de percelen die met een metaaldetector onderzocht werden (blauwe stipjes), de metaalvondsten uit de Romeinse tijd (rode cirkeltjes), de musketkogels (lichtblauwe cirkeltjes) en metaalvondsten m.b.t. het legerkamp van 1793 (groene cirkeltjes) en de landschappelijke boringen (gele vierkantjes). (Onderkaart: www.geopunt.be)

voorwerpen op vrij korte afstand van elkaar gevonden op perceel AOZ06, net ten westen van buurtweg 27. Dat is het laagstgelegen deel van het onderzoeksgebied. Het was de vrijwilligers tijdens de metaaldetectie opgevallen dat er ook Romeins aardewerk-, glas- en dakpanfragmenten te vinden waren. Wijst dit allemaal op een Romeinse site?

De Romeinse metaalvondsten.
© Timothy Geeraerts

ONDER OF BOVEN DE LEEMLAAG?

Het booronderzoek en een studie van de Bodemkaart van België roepen vragen op. Het projectgebied De Schotelman ligt in een kuipvormig deel van het bekken van de Molenbeek, net ten noorden en ten westen de getuigenheuvels Eykelenberg en Armendaal. Erosie zorgde er voor een dik deken van leem van meer dan 80 cm dik. Op de laagstgelegen plek – waar de Romeinse vondsten zich concentreerden – was dat deken zelfs 90 tot 120 cm dik.

Kan dat erosiemateriaal ouder zijn dan de Romeinse tijd? In theorie wel, maar archeologische en bodemkundige waarnemingen wijzen erop dat de laag pas na de Romeinen is afgezet. Komen deze artefacten dan misschien van een Romeinse site die buiten het onderzoeksgebied ligt, op een hoger gelegen deel? Dan spoelden ze misschien gewoon mee met modderstromen? Dan zouden we eerder een waaier van Romeinse vondsten verwachten in plaats van een concentratie.

DE RUIMING VAN DE GRACHT

Misschien is de verklaring wel te zoeken in de gracht langs de westzijde van buurtweg 27 die door het gebied loopt. Die zorgt voor de afwatering van de Sterrebeeksesteenweg en het gehucht Armendaal ten zuiden van het onderzoeksgebied. De bodem van de gracht ligt meer dan 1 meter dieper dan het maaiveld.

Ze reikt dus dieper dan het colluviumpakket. Waarschijnlijk werd bij het uitdiepen en ruimen van deze gracht een Romeinse site geraakt die nog onder het erosiedeken ligt. De landbouwer heeft dan de aarde van de ruiming van de gracht over zijn akker uitgespreid en zo gezorgd voor dit typische spreidingspatroon van Romeinse vondsten.

Het booronderzoek van Stef aan Dondyne lijkt deze hypothese te bevestigen. Eén van de boringen bracht een fragment aardewerk in ijzertijdtraditie en een metaalslakje van onder de leemlaag aan de oppervlakte.

EEN KAMP VAN DE FRANSE GENERAAL DUMOURIEZ?

De metaalspeurders vonden liefst 52 musketkogels en een knoop met opschrift 'République Française'. Dat deed bij de Archeologische Werkgroep Kortenberg een belletje rinkelen. Na wat zoekwerk werd de knoop nauwkeurig gedateerd. Bij decreet van 4 oktober 1792 besliste de Franse Nationale Conventie immers dat de knopen van alle Franse troepen deze tekst moesten dragen. Lang bleven de knopen niet in gebruik, rond 1800 was het afgelopen.

Enkele vondsten m.b.t. het Frans legerkamp van 1793 © Timothy Geeraerts

ZOEKEN IN NASLAGWERKEN

Henri Vannoppen van het Erfgoedhuis Kortenberg herinnerde zich bovendien een tekst uit het werk *Histoire des environs de Bruxelles* (1855) van Alphonse Wauters:

"En 1793 Dumouriez après avoir livré bataille aux Autrichiens, sur les auteurs de Pellenberg, arrêta à Cortenberg le mouvement rétrograde de son armée, qui, à partir de là, se retira sans être inquiétée."

In een andere beschrijving van de Eerste Coalitieoorlog (20 april 1792 – 17 oktober 1797) tussen republiken Frankrijk en een bondgenoot- ▶

schap van Europese mogendheden (Oostenrijk, Pruisen, de Nederlandse Republiek, Groot-Brittannië, Spanje, Portugal, Napels-Sicilië, Piëmont-Sardinië en enkele kleinere staten) staat te lezen:

“Den dag na het gevecht van Leuven, hadden de republikeinen eenen hevigen aanval op den Pellenberg van de Oostenrijkers door te staan hielden echter zich staande, doch werden door den snellen terugtocht van den generaal Lamarche in wanorde medegesleept. Den volgende morgen zond de generaal Dumouriez, onder voorwendsel van over de uitlevering der krijgsgevangenen te onderhandelen, den kolonel Montjoie naar het vijandelijk leger. Daarop kwam de kolonel Mack dienzelfden avond te Leuven, om mondelings den vrijen aftogt der krijgsgevangenen te bepalen. De ontruiming van Leuven, hetwelk dadelijk door de Keizerlijke troepen bezet werd, geschiedde in de grootste wanorde; naauwelijks konde het den Franschen generaals gelukken, hunne troepen, op de Brusselschen weg bij Cortenberg, bij een te krijgen. De beide kommanderende generaals hadden daarna eene zamenkomst op den Ilzeren berg.”

Hieruit blijkt dat de Franse troepen van generaal Dumouriez in 1793 na hun terugtocht uit Pellenberg zich in Kortenbergh ‘op de Brusselschen weg’ verzamelden en daar kamp hielden. Had de Archeologische Werkgroep Kortenbergh de ligging van dat kamp gevonden?

MILITAIRE EXPERTISE

Eén zwaluw maakt de lente niet, net als één knoop geen heel legerkamp. Zaten er tussen de metaalvondsten nog meer verwijzingen naar de Franse aanwezigheid in 1793?

Experten van het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis (KMLK) in Brussel schoten te hulp.

Ze herkenden militaria uit de periode eind 18de-begin 19de eeuw: drie knopen, een fragment van pistolets of jachtgeweren en een sabeldrager. De ligging van het Frans legerkamp van generaal Dumouriez uit 1793 lijkt daarmee bevestigd.

EEN KIJKJE IN HET KAMP

Omdat de locatie van alle metaalvondsten door middel van gps werd geregistreerd, kreeg de AWK wat inzicht in de indeling en de functionering van het soldatenkamp.

Zo werden op perceel AOZ18 musketkogels aangetroffen die zwaarder en groter waren dan elders op het terrein. Volgens het KMLK werd dit zwaardere kaliber gebruikt door het Oostenrijks leger. Werden er op perceel AOZ18 misschien krijgsgevangenen van het Oostenrijks leger gehouden?

Op perceel AOZ10 werden dan weer enkele opmerkelijke vondsten aangetroffen: een vergulde knoop met insigne, een medaillon of beslag in koperlegering met de afbeelding van een man in 16de-eeuwse (?) klederdracht met hoed en ketting van het Gulden Vlies, en een insigne in koperlegering met letters in draadwerk. Lag hier misschien een bepaalde legerseenheid of de hogere legerleiding gestationeerd?

MISGELOPEN KANS

De Archeologische Werkgroep Kortenbergh kon in 2016-2017 perceel AOZ09 niet onderzoeken met de metaaldetector omdat de begroeiing dat niet toeliet. Maar toen in het kader van Aquafinwerken toch een metaaldetectie- en een proefsleuvenonderzoek opgelegd werd, waren de verwachtingen hooggespannen. Toen de onderzoekers van het archeologische bedrijf VUhs in juni 2018 ter plaatse kwamen, waren de machines echter al aan het werk en de teelaarde was al afgegraven.

Er kwam nog één bronzen knoop uit de Napoleontische periode en een

niet-determineerbaar fragment ijzer aan het licht, maar daar bleef het bij. De Archeologische Werkgroep Kortenbergh betreurt dat door deze gang van zaken dit perceel niet in betere omstandigheden onderzocht kon worden.

KLEINE NABESCHOUWING

Met dit project heeft de AWK de ligging van minstens twee archeologische sites in het gebied De Schotelman aangetoond. Eén site ligt onder een dik deken van colluvium en dateert zeker uit de Romeinse tijd, maar herbergt mogelijk ook resten uit het neolithicum en de Merovingische periode. De tweede site zijn de resten van het Frans legerkamp van generaal Dumouriez uit 1793. Hieruit blijkt dat metaaldetectie, in combinatie met landschappelijk bodemonderzoek, een zeer doeltreffende methode kan zijn in het opsporen en evalueren van archeologische sites. Wel met de voorwaarde dat elke vondst door middel van gps zorgvuldig wordt geregistreerd. ■

LITERATUUR

Cryns J. & P. Laloo, Kortenbergh – Sterrebeeksesteenweg archeologienota 20161109 iov Aquafin nv., GATE, Bredene, 2016.

Fallou L., *Le bouton uniforme Français (de l’Ancien régime à fin juillet 1814)*, Éditions du Canonnier, Frankrijk, 1997.

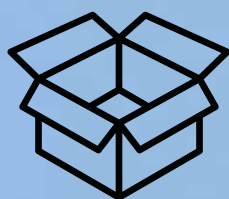
Jansen S., van Kampen J. & M. Bink, Proefsleuvenonderzoek Kortenbergh – Sterrebeeksesteenweg (23.243) Nota, Zuidnederlandse archeologische notities, 595, VUhs archeologie, Amsterdam, 2018.

Laloo P., Vergauwe R. & St. Dondeyne, Kortenbergh – Sterrebeeksesteenweg iov Aquafin nv 2017F49 Nota Uitgesteld vooronderzoek zonder ingreep in de bodem, GATE, Bredene, 2017.

www.militairespectator.nl

CONTACT:

Walter Sevenants
Archeologische Werkgroep Kortenbergh
(vzw Erfgoedhuis Kortenbergh)
walter.sevenants@triharch.be
0498 56 39 08

ONS DEPOT IS VERHUISD

NIEUW ADRES

Onroerend Erfgoeddepot

Vlaams-Brabant

Loods 68, PIVO-site

Poverstraat 75

1731 Asse

MEER INFO

Provincie Vlaams-Brabant Dienst Erfgoed

Provincieplein 1 - 3010 Leuven
016 26 76 10
erfgoed@vlaamsbrabant.be
www.vlaamsbrabant.be

Beleidsverantwoordelijke

Tom Dehaene
gedeputeerde voor erfgoed
tel. 016 26 70 22
kabinet.dehaene@vlaamsbrabant.be